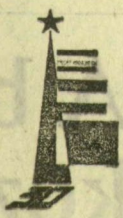

Középiskolás fokon

Feltételezés ugyan, de írásos bizonyítékok híján is támadhatatlannak látszik, hogy Szegeden már a XV. században működött középiskola. A Hunyadi János belgrádi diadaláról szóló beszámolóban, 1456-ban már szó esik szegedi diákokról, s feltűnik az is, hogy a különböző külföldi egyetemek annaleseiben is milyen sűrűn találkozni „segediensis”, „de Zegedino” (szegedi, Szegedről való) néven bejegyzett tanulókkal. Ez pedig csak úgy fordulhatott elő, ha a városban már volt középfokú, egyetemre előkészítő iskola. A kor más középiskoláiról tudjuk, hogy ott a hittanon kívül a „septem artes liberales”, azaz a hét szabad művészetet oktatták, amelynek részei a grammatika, retorika, dialektika, majd a geometria, aritmetika, asztrológia és muzsika voltak.

A török hódoltsággal elvesznek a nyomok, a sem élet-, sem vagyonbiztonságot nyújtani nem tudó városból elszárvárogta, mentették a menthetőt a gazdagabb, műveltebb családok. Joggal írta Temesváry főbíró 1719-ben a plarista rendház főnökéhez intézett levelében, hogy „... nálunk a nád és káka között a fatalitás vadul és pallérozatlanul nő fel” ezért „... kérjük az educatiót elvállalni ne terheltesse nekik”.

A „szegények kegyes iskolája” — ahogy Móra Ferenc nevezte — 1721-ben kezdte meg működését Szegeden, nehéz és szerény körülmények között. A 9 éves gyerekekkel gyakorta 15–16 esztendősek is együtt tanultak. A gimnázium hat osztályból állott, de 1777-ig a tananyag nem volt határozottan megállapítva. A hit és erkölcsstanon kívül a latin nyelv és a számtan voltak a fő tárgyak, ehhez járult a történelem, a földrajz, a magyar és a német nyelv, kevés természettudomány és szépirodalom — mint mellék tárgyak.

A szabadságharc után új tanrendszert lépett életbe, megszűnt a lyceum, amely 1793-ban kapta rangját, s a gimnázium nyolcosztályú középiskola lett. A tantárgyak szerinti szaktanítás és az érettségi vizsga is ekkor született, s fejlesztették a nemzeti polgári iskola utódját, a hatosztályos reálintézményt nyolcosztályos főreáliskolává, s megnyitott egy új, állami főgimnázium is.

Ezeket kívül 1800-ban még egy felső kereskedelmi iskola, két felső leányiskola, két polgári fiú-, egy polgári leányiskola és egy fém-, és faipari szakiskola volt a városban. A rekonstrukció után ugyanis a „parasztvárosból” nagyvonalúan tervezett város lett, amelynek egyre erősödő polgársága a foglalkozási lehetőségeknek megfelelő iskolákat igényelt. Nem a lateiner pályára előkészítő gimnázium, hanem az ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági pá-

lyán való elinduláshoz szükséges ismeretek felelt meg érdeklődésüknek és az élenkölő gazdasági életnek.

A lányok hosszú időn át — a társadalom szemléletéből fakadóan — hátrányos helyzetben voltak a fiúkkal szemben. Csak 1916-ban lett a felsőbb leányiskolából gimnázium, addig a lányok csak magántanulóként végezhettek a gimnáziumot. A ma már oly természetes koedukáció akkor még elképzelhetetlen lett volna.

A háború és az azt követő francia megszállás nehéz helyzetet teremtett az iskolákban is. Bármielyen rövid ideig működött is a Tanácsköztársaság ideje alatt a szegedi direktórium, kultúrpolitikája a pedagógusok nagy tömegét nyerte meg. Ezt az is bizonyítja, hogy 1919–21 között, a nagy tisztogató akciók során 93 tanítót és tanárt távolítottak el állásából.

A század húszas éveitől kezdődően a korszak egyik kultúrpolitikai kirakata Szeged lett. Bár az egyetemi építkezések óriási anyagi terhet jelentettek, az egyetem közvetve ösztönzőleg hatott a középiskolákra is. (1924-től a városi Dugonics András gimnázium humán, az Állami Klauzál Gábor pedig reál-gimnázium lett.) Emelkedett a tanulólétszám: 1930-hoz képest 1938-ig 15 százalékkal. Ezen belül természetesen csökken a munkás- és parasztszármazású tanulók aránya, ami országos jelenség volt, s magyarázza az egyre romló gazdasági helyzet mellett a hivatalos állásfoglalás is, mely szerint „A középiskolának az a feladata, hogy a tanulót vallásos alapon, erkölcsös polgárrá nevelje, hazafias szellemében, magasabb általános műveltséghez juttassa, és a felsőbb tanulmányokhoz szükséges szellemi munkára képessé tegye.” A polgári iskolának ezzel szemben az volt a célja, hogy a tanulót „gyakorlati általános műveltséghez juttassa és ezzel közvetlenül a gyakorlati életre vagy pedig a középfokú szakiskolákra előkészítse”.

Az iskolareformok készítői ebben az időben mindig „hármassal” tagozódásról beszéltek: az alsó rétegnek a hatosztályos népiskola, a középső rétegnek a négyosztályos polgári és szakiskola, a felső rétegnek pedig a gimnázium vagy reáliskola, s innen az egyetem dukál.

A felszabadulás után — az általános iskolai nyolc osztály kötelezővé tételével — a középiskolák fokozatosan négyosztályossá lettek, s megszűnt a polgári iskola is. Az egyházi iskolák 1949-ben végrehajtott államosítása után — amely megteremtette az egységes világnézeti nevelés alapját — a továbbtanuló diákok a gimnázium humán és reáltagozata között választhattak. A gyakorlati életre való

felkészítést az 1950-ben kezdődő technikai képzés nyújtotta. Ezek a különböző szaktárcák irányítása alá tartoztak, s végzett tanulók technikai oklevelet kaptak.

De hogyan állt a gyakorlati életre nevelés a gimnáziumokban? A régi értelemben vett klasszikus általános műveltség, a „mindenből valamit” elve egyre korszerűtlenebbé vált. A munkára, a gyakorlati életre való felkészítés már csak azért is szükséges volt, mert a középiskolákban sokkal többet végeztek, mint ahányan a főiskolán, egyetemen tovább tanulhattak. Ezért előbb kísérleti jelleggel, később általánosan is bevezették a szakirányú képzést, a politéchnikai oktatást. Ennek formái körül — éppen Szegeden — igen sok vita folyt. A heti kétórás gyakorlati foglalkozás mellett kialakult az úgynevezett 5 plusz 1-es rendszer, amikor a diákok egy egész napot üzemben, vagy ahol ilyen volt, az iskola tanműhelyeiben töltöttek. A tanult szakmákból minősítő vizsgát lehetett tenni.

Az 1961-es oktatási törvény hívta életre a szakközépiskolákat. Ugyanakkor megkezdődött a technikumok szakközépiskolává való fokozatos átszervezése is, ahol a tanulók tanulmányaik végzetével érettségit tettek, s ugyanakkor szakmunkásbizonyítványt, vagy bizonyos munkakörök betöltésére való képesítést kaptak. (Jelenleg az érettségi után csak két évi szakmai gyakorlat után lehet technikai oklevélért minősítő vizsgát tenni.)

Az 1965/66-os tanév döntő fordulót hozott a gimnáziumok életében. A miniszteri utasítás szerint ugyanis „mivel az egyetemekre és főiskolákra elsősorban a gimnáziumokból jelentkeznek továbbtanulásra, arra kell törekedni, hogy a gimnáziumban a legjobb előmenetelű tanulók kerüljenek felvételre.” Ez az intézkedés lényegében feleslegessé tette az amúgy is egyre több nehézséggel küzdő 5 plusz 1-es rendszert. Megkezdődött viszont a reális igényeknek jobban megfelelő tagozatos — nyelvi és természettudományos — osztályok intenzív szervezése. Itt kell megjegyezni, hogy már 1962-ben indult Szegeden nyelvi, sőt átmenetileg még testnevelési tagozatos osztály is.

Bár sok mindenről nem eshetett szó, hely hiányában — a történeti visszapillantás ezzel befejeződött. Az 1974-ben induló tanévben újabb reform küszöbén állunk, amely a szakosodásnak még differenciáltabb lehetőségét nyújtja az úgynevezett fakultatív osztályokban. Ezek egyelőre két iskolában, a Radnótiában és a Ságváriban indulnak. Ugyancsak idén kerülnek a szakközépiskolák a szaktárcától a művelődésügy hatáskörébe. A mozgás, a fejlődés, az új keresés tehát nem áll meg, bizonyítván ezzel is a régi latin mondást, mely szerint „nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk”.

Az egyetlen Nobel-díj

A szegedi tudomány számtalan híressége között is mindig örömmel és büszkén mutat fel egy Nobel-díjat, amelyet Szent-Györgyi Albert hozott az országnak, még 1937-ben. A hivatalos magyar kultúrpolitika nem lehetett túlságosan elragadtatva a megtiszteltetéstől, mert Szent-Györgyi számlájára még magas kitüntetés után is vaskos dolgokat írtak — ilyeneket: lelkes beszámolót tartott szovjet-unióbéli útjáról..., a díj-átvételkor elhangzott beszédében nagy humanista szövegeivel tulajdonképpen a hitleri Németország elleni vádbeszédet fogalmazta meg..., elősegítette az egyetemi ifjúság szervezkedését a jobboldali turulista diákszervezettel szemben..., közös könyvet tervezett Roger Martin du Gard-al a békéről...

Szeged meg is adta tiszteletét tudásának. 1937-ben a város díszpolgárává választották: egyetemünknek, az egész magyar tudományos világnak és Szeged városának szerzett érdemeiért. És a polgármesteri beszéd is Szent-Györgyihez illően méltatta az elhatározást, hiszen ez az elismerés a tudományban adták át a kitüntetésnek az oklevelet: „Professzor Úr kutatásainak külön nagy értéke az, hogy tudásának erejét nem a gyűlölet, halál és pusztulás, hanem az élet szolgálatába állította, és azt az emberiség javára érvényesítette, kiérdemelve ezzel a tudomány Nobel-díja mellett a józan és szeretet Nobel-díját is.”

Szent-Györgyinek nem volt gesztusa az akkori társadalmi rend hatalmával, a hivatalos állami politikával szemben. Amit válaszul mondott, az Szegednek szólt, a városnak, ahol ihlető környezetre, barátokra, munkatársakra lelt, s ahol végül is tizenöt évig dolgozott: „Eddig azt hittem, hogy a legtöbb, amit ember elérhet, az egy tisztességes sírhely, de nekem a sors ennél sokkal többet juttatott: egy helyet polgártársaim szívében, akik engem szívükbe zártak épp úgy, mint ahogyan magam is már rég szívembe zártam ezt a várost... Ez a város élő bizonyosságát adta az én hitvallásomnak, hogy az önvédelem egyetlen biztos fegyvere a mások iránti jóakarattal, hogy jóléthez csakis munka, becsület, önzetlen munka, építés és összefogás, nem pedig kurjongatás, civakodás és rombolás vezet, hogy az egyetlen, ami bennünket felemelhet, létjogosultságunkat a nagyvilág előtt szegénységünkben is bebizonyíthatja, az a kultúra, a tudás, a tudomány és a művészet, melyben egyforma szava van kis és nagy nemzeteknek... Ha én lennék a tudomány zászlóvivője — úgy én ennek a városnak, amiért a legnagyobb áldozatok árán megnyitotta kapuit a tudás, az új igazságok pártján kereső előtt — meghajtanám zászlómat a város előtt, ... én ezért eddig is büszkén viseltem polgárságát, kettőzött büszkeséggel fogom viselni díszpolgárságát.”

Tudóshoz illő alázattal fejezte be beszédét: „Nem az elismerést, hanem a megismerést kerestem.”

Tavaly aztán visszajött szerette városába. Visszahozták az emlékek és a kíváncsiság. Talán látni akarta, hogy mivé lett a hagyomány. Eppen akkor avatták az MTA Szegedi Biológiai Központját. A Szegedi Orvostudományi Egyetem pedig régi adósságot törlesztett egykori professzorával szemben: díszdoktorává avatta. A Nobel-díjas tudós természetesen elsősorban a tudományos élet és munka lehetőségeire volt kíváncsi. Valóságos tudományos központot talált itt, hiszen csak a város felsőfokú oktatási intézményeiben több mint száz egyetemi tanár, százötven docens és háromszáz adjunktus dolgozik; közülük hét visel akadémiai tagságot; negyvenhárom elnyerték a tudományok doktora, száznegyvenen a tudományok kandidátusa fokozatot; tizen részesültek Kossuth-díjjal.

„Azért is jöttem — mondotta a világhírű tudós a díszdoktorráavatáson —, hogy feltöltem magam. Hiszen egy tudós nem tud hosszú időn át eredményesen alkotó munkát végezni anélkül, hogy ne érezze az emberek, a társadalom érdeklődését... Nos, amiért jöttem, azt itt megtaláltam. Hiszen láthattam, tapasztalhattam, hogy ebben a kis országban oly nagy a megértés, a tisztelet, a szeretet és a megbecsülés a tudomány iránt, hogy ennek alapján joggal várhatom: ez a magyar tudomány hatalmasság fog növekedni. Ennek az országnak a tudomány az egyik legnagyobb kincse, és én szívvel kívánom, hogy tovább gazdagodjék segítségével és általa.”

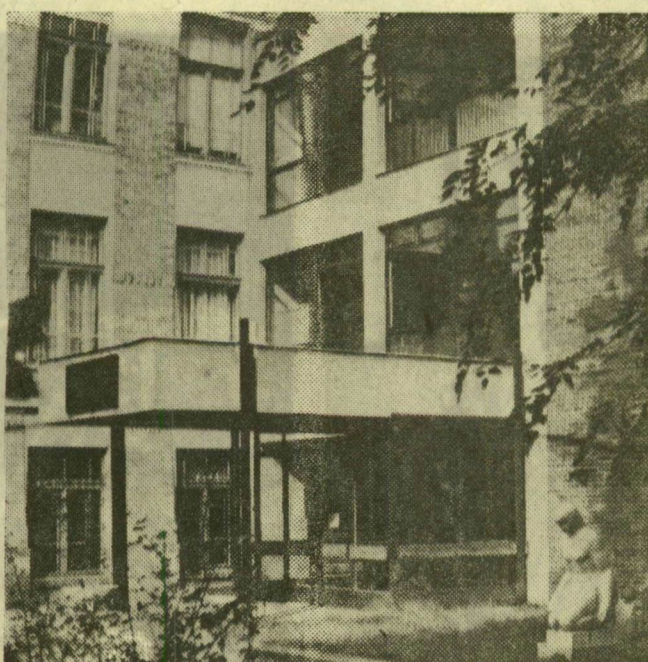
A Nobel-díj csillaga mellé az utóbbi évtizedekben más csillagai sorakoztak a szegedi tudomány elismerésének.

A szegedi egyetemek jubileumára kibocsátott almanach szerényen fogalmaz, amikor ezt írja előszavában: „... a szegedi egyetemek múltjukat, hagyományukat tekintve nem vetekedhetnek hazánk és a külföld régi alapítású egyetemeivel, de bizony állítjuk: jelenünkben a József Attila Tudományegyetem és a Szegedi Orvostudományi Egyetem az ország felsőoktatási rendszerében és tudományos kutatási apparátusában le nem becsülhető szerepkört töltenek be, munkájuk természete, jellege és minősége szerint tevékenységük a nemzetközi viszonylatokra is kiterjed.”

Minthogy az egyetlen hazai kutatási eredményért szerzett Nobel-díj tisztességét Szeged szerzte a hazának, a szegedi tudománytörténet fontos láncszemként tartjuk számon, azzal a meggyőződéssel, hogy az itt termelt tudomány itthoni és nemzetközi elismerése azóta is méltó az előzményekhez, a hagyományokhoz.

Szegeden jelenleg 26 általános iskola működik. (A tarjani 1-es számú.)

„Nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk.” (Az újszegedi Rózsa Ferenc Gimnázium modern épületszárnnya.)

„Nem az elismerést, hanem a megismerést kerestem.” (Szent-Györgyi professzor Szegeden, a harmincas évek végén.)